

«**Η** πραγματικότητα ή μυθοπλασία. Η φαντασία δεν μπορεί να υπηρετεί ταυτόχρονα δύο αφεντάδες», διαμαρτυρόταν η Βιρτζίνια Γουλφ, ενοχλημένη από την τάση της Νέας Βιογραφίας να εστιάζει στον εσωτερικό κόσμο ιστορικών προσώπων. Η παρατήρηση θα μπορούσε να ισχύει για μια μεγάλη γκάμα κειμένων [από τη «Νέα Δημοσιογραφία» και το «μη μυθοπλαστικό μυθιστόρημα» ή τη «λογοτεχνία γεγονότων» ως την ιστοριογραφική (μετα)μυθοπλασία, τα αυτοβιογραφικά είδη και πάει λέγοντας] που συνδυάζουν με διάφορους τρόπους και σε διαφορετικό βαθμό τη μυθοπλασία (ως μέθοδο) με το τεκμήριο (ως αποδεικτικό υλικό).

Αυτόν τον αχανή υβριδικό χώρο της τεκμηριωτικής λογοτεχνίας περιδιάβάζει ο Κώστας Καβανόζης, με έμφαση στα κείμενα που μυθιστοριοποιούν την πραγματικότητα καταργώντας τα όρια. Αυτή είναι ακριβώς η λειτουργία της λογοτεχνίας για τον Καβανόζη, ο οποίος, ως μυθιστοριογράφος, εμπιστεύτηκε απόλυτα το ντοκουμέντο, ήδη με το *Χαρτόκουτο* (2015) και, κυρίως, με το *Τυχερό* (2017), όπου «όλα τα πρόσωπα του μυθιστορήματος υπήρξαν, όλα τα λόγια ειπώθηκαν και όλα τα γεγονότα συνέβησαν».

Η μελέτη του, που εικάζω ότι αποτελεί επεξεργασμένη μορφή της διατριβής του (*Μυθιστόρημα τεκμηρίων. Τυχερό. Η ποιητική του: Από την πρώτη ύλη των ντοκουμέντων στο έργο τέχνης*), ξεκινά από τα θεωρητικά και τα γραμματολογικά προβλήματα που παρουσιάζουν οι τεταμένες σχέσεις των χώρων της πραγματικότητας και της φαντασίας («Περί μυθοπλαστικού και πραγματικού») και συνεχίζεται παρακολουθώντας σε μια ειδολογική προοπτική – από τις ιστοριοκρατούμενες ρομαντικές καταβολές ως τις (μετα)μοντερνιστικές αναζητήσεις των ημερών μας – την εξέλιξη και τον μετασχηματισμό των πρόδρομων μορφών, αλλά και συναφών λογοτεχνικών και μη πραγματώσεων («Περί ορίων και κατηγοριοποιήσεων»).

Αναγνωρίζοντας ότι τα «όρια είναι ελαστικά», ο Καβανόζης διακρίνει δύο (ή μάλλον τρεις) κατηγορίες: από τη μια μεριά όλα κείμενα ενσωματώνουν αυθεντικά και πλαστά τεκμήρια στον αφηγηματικό τους ιστό χωρίς αυτά να λειτουργούν περιοριστικά ως προς την εξέλιξη της μυθοπλασίας (εδώ η πεζογραφία του Βαλτι-

Κώστας Καβανόζης

Υπηρέτες δύο αφεντάδων

ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΣΑΪΝΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΒΑΝΟΖΗΣ
Μεταξύ μυθοπλασίας και πραγματικότητας
Το μυθιστόρημα τεκμηρίων και η λογοτεχνικότητα του αναφορικού λόγου
Σελ. 346
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ, 2022

Αυτόν τον αχανή υβριδικό χώρο της τεκμηριωτικής λογοτεχνίας περιδιάβάζει ο Κώστας Καβανόζης, με έμφαση στα κείμενα που μυθιστοριοποιούν την πραγματικότητα καταργώντας τα όρια

νού και της Δούκα, κείμενα του Κοτζιά ή της Χουζούρη και του Ακρίβου, αλλά και *Η Μεγάλη Πλατεία* του Μπακόλα), από την άλλη τα κείμενα εκείνα στα οποία το τεκμήριο, δηλαδή η «με οποιονδήποτε τρόπο καταγεγραμμένη ιστορία και βιωμένη πραγματικότητα», αποτελεί δεσμευτική (όπως θα έλεγαν οι συγγραφείς του ΟυLiPo) «αυτοπεριοριστική συνθήκη», όπως το *Εν ψυχρώ* του Καπότε και η *Λεϊσιά* του Ζανμπλονκά, το *Z* του Βασιλικού και η *Ελένη* του Γκατζογιάννη, το *Αμίλητα βαθιά νερά* της Γαλιάνκη και το *Μυρίζει αίμα* του Ράγκου ή το *Χαστουκόδεντρο* του Μαραγκόπουλου, το *Είμαι όλα όσα έχω ξεχάσει* του Μαγκλίνη και το *Ανθρωποφύλακες* του Κοροβέση, αλλά και το *Τυχερό* του ίδιου του συγγραφέα. Ως υποκατηγορία της δεύτερης αντιμετωπίζονται τα κείμενα εκείνα (Ο γύρος του θανάτου του Κοροβίνη, το *Χορεύουν οι ελέφαντες* της Νικολαΐδου, το *Η γυναι-*

κα που πέθανε δύο φορές του Ελευθερίου και το *ΗΗΗΗ* του Μπινέ), τα οποία αν και περιστρέφονται γύρω από ένα αυθεντικό εξωκειμενικό γεγονός, περιλαμβάνουν επίσης επινοημένα πρόσωπα, συμβάντα και καταστάσεις, συχνά δεν και επινοημένα τεκμήρια.

Ο ειδολογικός χώρος της δεύτερης κατηγορίας, για τον οποίο προκρίνεται ο όρος «μυθιστόρημα τεκμηρίων», είναι αυτός που ενδιαφέρει κατ'εξοχήν τον Καβανόζη. Αντλώντας παραδείγματα από αυτά τα κείμενα στο τρίτο μέρος της μελέτης του («Περί τεκμηρίων και αφήγησης»), ασχολείται με όψεις της τεκμηριωτικής αφήγησης (αναφορικότητα και αλήθεια, αληθοφάνεια και επαληθευσσιμότητα, πολυφωνία και διακειμενικότητα, μοντάζ και κολλάζ τεκμηρίων, ο ρόλος του παρακειμένου κ.ά.).

Η ανάλυση καταλήγει, πώς αλλιώς, σ' αυτόν στον οποίο όλα συναίρουνται, στον αναγνώστη δηλαδή, η ενεργός συμμετοχή του οποίου σχεδόν εκβιάζεται από τα κείμενα του είδους. Φυσικά, από το τελικό κάδρο δεν απουσιάζει το πορτρέτο του συγγραφέα/ερευνητή/κειμενοκατασκευαστή που ποτέ δεν πεθαίνει, παρά τα περί του αντιθέτου θρυλούμενα, αλλά είναι πάντα εκεί: κόβοντας και ράβοντας κυριολεκτικά την «πραγματικότητα» στα μέτρα του μυθοπλαστικού του κόσμου.

Συμβολή στην ιστορία της «λογοτεχνίας τεκμηρίων» στην Ελλάδα, η περιδιάβαση αποδεικνύει ότι ακόμα και αν ο αδιμεσολάβητος χαρακτήρας του ντοκουμέντου βάλλεται από παντού (τα πάντα είναι «αφήγηση»), το ντοκουμέντο επιμένει, όπως και η ανθρωπίνη ανάγκη να βεβαιωθούμε ότι υπάρχει μια πραγματικότητα πίσω από κάθε μυθοπλασία. Η «μνήμη» του Ζέμπαλντ και η «μαρτυρία» της Αλεξίβετς, η «ιστορία» του Ζαμπλονκά και το «αντικειμενικό» ιστορικό μυθιστόρημα του Βυϊγιάνι δείχνουν ότι η πραγματικότητα επείγεται να αφηγηματοποιηθεί!

Η λέξη ντοκουμέντο προέρχεται από το λατινικό *docere* (διδάσκει) και, άρα, αρχικά η λέξη είχε και σημασία παραπλήσια του μαθήματος. Ίσως αυτό είναι το «μάθημα» από την αναζωπύρωση του μυθιστορηματος τεκμηρίων στην κρίσιμη εποχή μας: ακόμα και αν η διάκριση ανάμεσα σε μυθοπλασία ή μη μυθοπλασία είναι συχνά δύσκολη ή αδύνατη, το υβριδικό status της ειδολογικής κατηγορίας δείχνει συνεχώς τον δρόμο προς το παρελθόν και το μέλλον του ίδιου του αδηφάγου μυθιστορηματός.